

УКРАЇНА 2005: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ

Будь-яку революцію замислюють романтики,
здійснюють фанатики, а користуються її здобутками
пропащі негідники

*Томас Карлей (1795-1881) – англійський філософ,
історик, письменник*

Попередні зауваження. Президентські вибори в Україні 2004 року і викликаний до них інтерес ще тривалий час будуть предметом роздумів для вчених, політиків, широких кіл громадськості. Політикам, політологам, а можливо їм у першу чергу, належить знайти відповіді на запитання про те, які причини призвели українське суспільство до такого стану, яким вони бачать вихід із суспільної кризи.

26 грудня 2004 року Україна з великою натугою завершила президентські вибори. Новим третім Президентом України став Віктор Ющенко. Колосальна амбітність і нестримне прагнення до влади мають бути підкріплені у глави держави необхідною для цього інтелігентністю, толерантністю, компетентністю і талантом діяча державного рівня, який усіє мислити системно. Новообраний Президент України у переважній більшості громадян пов'язується з визначенням нової перспективи політичного, економічного і соціального розвитку, нової якості як держави, так і суспільства. Президент повинен спрямувати зусилля владної еліти на формування в Україні єдиної політичної нації, високорозвиненого громадянського суспільства і набуття державою європейських цінностей, входження її у європейські та євроатлантичні структури.

Що це було? Події, які відбулися в Україні в листопаді – грудні 2004 року, свідчать, за словами Збігнева Бжезинського, про “масовий вилив прагнень до змін, вибух самосвідомості, що зачепив значні частини українського суспільства” [1]. І цей “масовий вилив прагнень до змін”, на наш погляд, лише тією мірою можна вважати революцією, яким його хочуть бачити безпосередні учасники подій. За класичним визначенням, “політична революція – це суспільний рух і переворот, мета яких – повалення старого режиму шляхом насильницького завоювання політичної влади і здійснення докорінних змін політичного життя суспільства” [2]. В’ячеслав Брюховецький: “Я, крім усього іншого, не вважаю, що це була революція. Це моє бачення. На мою думку, революція відбулася в 1991 році. Сьогодні це еволюційний процес. Революція не буває карнавалом... Ми жодного разу Конституцію не порушили, хто так революцію робить? Це було вертепне, карнавальне дійство в багатьох моментах” [3]. “Оксамитові” революції у кінці 80-х років минулого століття, які прокотилися країнами Центральної і Східної Європи зламали існуючий соціалістичний устрій у них. Український сценарій трансформації і набуття незалежності наближається до цих

революцій, і альянс экс-комуніста Леоніда Кравчука з національно-демократичним рухом (“Рух”) повністю зіставимий із східноєвропейськими “круглими столами” [4]. В листопаді-грудні 2004 року протест в Україні відбувся в рамках постсоціалістичного устрою, без зміни його інституційних засад, форм власності. Йдеться скоріше про усунення однієї фракції правлячого класу іншою, а точніше про відсторонення від влади одного потужного олігархічного клану іншим. Сьогоднішня реальність це підтверджує.

Наголосимо: головна причина масового протесту, який відбувся в Україні, мала внутрішній характер і полягала у невідповідності сучасного стану розвитку держави прийнятим у цивілізованому світі критеріям. Стан цей протягом тривалого часу характеризувався перманентною кризовою ситуацією, що охоплювала політичну, економічну, соціальну та духовну сфери. В політичній сфері панувала апатія і недовіра людей до діяльності владних структур. Вирішальною мірою тому, що у своїй переважній більшості владою на всіх рівнях оволоділа олігархізована, корумпована управлінська еліта, яка не мала чіткої мети розвитку нації, проте цинічно зневажливо ставилася до інтересів пересічних громадян. Корупція пронизала владну вертикаль згори донизу, а “зразки” такої поведінки встановлювалися на найвищих щаблях державного управління. В економічній – відсутня стратегія інвестиційно-інноваційного розвитку виробництва; в соціальній – зростала майнова нерівність, не вдавалося зупинити зубожіння переважної частини населення. Найбільш глибокою була криза в духовній сфері: спостерігалася втрата політичних і соціальних орієнтирів та ідеалів, криза світогляду і смислу повсякденного буття, виникла ідеологія, отруєна відразу до реальності, несприйняття існуючої дійсності, що, зрештою, і викликало “масовий вибух самосвідомості”.

При цьому не менш ніж внутрішній, мав значення і зовнішній чинник. За одностайним ствердженням вітчизняних та зарубіжних (насамперед російських) засобів масової інформації у період виборів відбувалася “остання політична битва” між Заходом і Росією за вплив на Україну. Те, що відбувалася в Україні, сприймається як більш успішна реалізація технологій політичної стратегії Заходу, яка свого часу була застосована в Сербії, Білорусії, Грузії. Ця політична стратегія, спланована та профінансована урядом США при підтримці американських консультантів, соціологів, дипломатів, неурядових організацій, є американським дітищем [5]. “Національний внесок в демократію” – одна із таких організацій, яку очолює экс-держсекретар США Мадлен Олбрайт і яка покликана “підривати із середини суспільство в державах, що ставлять за мету відносно незалежну перспективу власного розвитку” (“Junge Welt”). Цю кампанію вперше провели у 2000 році в Белграді з метою забезпечити поразку Слободана Мілошовича на виборах. Спроба через десять місяців після цих подій провести аналогічну операцію в Мінську успіхом не увінчалась. “Коштуниці в Білорусії не буде”, – заявив тоді білоруський Президент. У 2003 році посол

США в Тбілісі Річард Майклз (свого часу відіграв ключову роль у Белграді) підготував Грузію і Михайла Саакашвілі до зміщення Едуарда Шеварднадзе.

Операція по штучному створенню демократії шляхом застосування громадянської непокори нині настільки відточена, що ця методика перетворилася на керівництво по перемозі на виборах у чужій країні. Схема ця проста як все геніальне: спочатку всіляко використовуються існуючі труднощі в житті суспільства. Для підриву авторитету правлячого режиму традиційно розділені опозиціонери об'єднуються навколо одного найбільш авторитетного лідера. В його інтересах починають інтенсивно працювати ЗМІ, які розповідають, яка влада “погана”, а опозиція “хороша”. На наступному етапі готуються за невеликі, але постійно виплачувані гроші активісти, які проводять перманентні мітинги і акції непокори як у столиці, так і в регіонах. Зазвичай, це молодіжні, переважно студентські, організації. В Югославії – це “Отпор”, у Білорусії – “Зубр”, в Грузії – “Кмара” (“Досить”). В Україні – “Пора”, а в ідеологічному плані – щедро фінансований зарубіжними спонсорами Центр ім.Разумкова. Опозиція зуміла ґрунтовно підготуватися. За допомогою сучасних маніпулятивних технологій у свідомість виборців нав'язувались ілюзії реальних змін і реальної участі кожного громадянина в долі нації. Головне завдання – заздалегідь підготувати суспільну думку до того, що результати виборів будуть сфальсифіковані. Справедливості ради слід сказати, що недалекоглядна влада ще й підіграла опозиції: дійсно пішла на фальсифікацію підсумків виборів, не говорячи про непопулярного кандидата в президенти від влади.

Захід підніс Росії важкий, але необхідний урок, показав, що політична боротьба не зводиться до політичної гри [6]. Наївно думати, що “помаранчева революція” являла собою лише наслідок стихійного волевиявлення мас. Неозброєним оком було видно як уміло і настійно вона направлялась у потрібне Заходу річище. Демократичний пафос Заходу, який заявляв про недотримання європейських стандартів на українських виборах, – не більше, ніж димова завіса “політичної операції” по захопту плацдарму на кордоні з Росією. При цьому Захід не прикидається, а щиро вірить у свою всесвітньо-історичну місію про просування демократичних цінностей на всіх широтах планети і необхідність встановлювати на будь-якій території, включаючи, зрозуміло і Україну, природно притаманний Заходу “демократичний лад”.

А що буде з Україною і Росією? За великим рахунком нічого. Вони як писав киянин Шолом Алейхем, “будуть мучиться і робити життя, через те, що сковані одним ланцюгом, хоча і тягнуть його в різні боки” [7]. Тільки Росії доведеться шукати засіб зберегти пристойний вигляд. Але Україна їй у цьому допоможе, адже їй також діватись нікуди: думками можна полетіти на Захід, а землю – то не перенесеш.

Суспільство після президентських виборів. Перед новим Президентом України, новими владними структурами постав ряд невідкладних завдань як у внутрішній, так і в зовнішній політиці.

Однією з найбільш складних проблем є формування і піднесення ефективності функціонування урядових структур, реформування системи державного управління. Нині в Україні сформовано Уряд і виконавчу вертикаль влади включно до районів. Діє Секретаріат Президента України, Рада Національної безпеки і оборони України. Виникли практично три центри виконавчої влади. “Петро Парошенко, Олександр Зінченко і Юлія Тимошенко є самодостатніми політиками і через те не бачать себе у ролі підлеглих у своїх колег. У результаті вони і були розставлені таким чином, щоб змогли самостійно довести свою кваліфікацію і свій талант. А наскільки вони адекватні своїм посадам покаже час” [8].

Новий уряд України складається із Прем'єра, першого віце-прем'єра, двох віце-прем'єрів і сімнадцяти міністрів [9]. За своєю структурою уряд налаштований на європейську інтеграцію. Про це свідчить спеціально створена посада віце-прем'єра з питань євро інтеграції, яку обійняв Олег Рибачук і призначення міністром закордонних справ Бориса Тарасюка, відомого своїми євро інтеграційними настроями. Промисловий блок Уряду очолив досвідчений фахівець перший віце-прем'єр Анатолій Кінах. Сільськогосподарський напрямок представлений лише міністром аграрної політики Володимиром Барановським. Віце-прем'єром з гуманітарних питань став Микола Томенко. Посада віце-прем'єра з адміністративної реформи надана Роману Безсмертному, незважаючи на його критичне ставлення до призначення Юлії Тимошенко на посаду Прем'єр-міністра. Роман Безсмертний: “Але якщо говорити серйозно, то я готовий навести приклади, які свідчать про те, що у Юлії Володимирівни не має права управляти державою в якості прем'єр-міністра. Так, вона – сильний лідер, сильніша багатьох чоловіків. Тимошенко добре вміє управляти ситуацією, але ще краще у неї виходить маніпулювати і шантажувати. Я нікого не агітую проти Тимошенко і сперечатись з Президентом також не буду. Але свою позицію позначив” [10].

Як відомо, 4 лютого 2005 року Президент України Віктор Ющенко в залі Верховної Ради України підписав Указ про призначення Прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко. Перед цим згоду на її призначення дала Верховна Рада України. Ю.В.Тимошенко стала тринадцятим Прем'єр-міністром, першою жінкою. Проголошена нею Програма дій Уряду хоч і була сприйнята неоднозначно, проте схвалена Верховною Радою України.

У суспільній свідомості громадян неоднозначно сприйняте те, що Президент України не уник спокуси трайбалізму (схильності до містечковості, клановості, кумівства) і надав міністерські посади Олегу Рибачуку – керівнику офісу “Наша Україна”, Давиду Жванії – головному скарбнику виборчої кампанії Президента, Євгенію Червоненку – особистому охоронцю, Оксані Білозір – кумі Президента. А також і те, що деякі міністри пройшли вишкіл у вищих навчальних закладах США. Так, на початку 90-х років нинішній міністр оборони Анатолій Гриценко пройшов навчання в Інституті іноземних мов Міністерства оборони США і на оперативно-стратегічному факультеті університету Військово-повітряних Сил США.

Роман Зварич – міністр юстиції, народився у Сполучених Штатах у 1953 році, закінчив філософський факультет Колумбійського університету (Нью-Йорк) (цей факт останнім часом піддається сумніву), в Україні з 1991 року. Українське громадянство отримав лише в 1995 році. Ідеологічні опоненти називають його напівжартома, напівсерйозно “американський розвідник”.

Які є ризики? Відсутність у переважної більшості членів Уряду безпосереднього досвіду управління на вищому поверсі виконавчої влади. Такий досвід мають лише Ю.Тимошенко, А.Кінах, В.Пинзеник, С.Терьохін. Необхідним є володіння науковими методами управління, специфікою діяльності ряду відомств. Тут можливі проблеми у міністрів: внутрішніх справ, освіти і науки, глави служби безпеки України.

Сформований Уряд і призначені глави державних адміністрацій в областях і районах – це, хоча і важливий, але початковий етап реформування системи державного управління. Має бути сформована стратегічна мета адміністративної реформи і засоби її реалізації. Після цього належить прийняти закон про Кабінет Міністрів України, де були б вписані статус Уряду і механізми розмежування політичних і адміністративних функцій в управлінні центральних, регіональних органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування. Цей закон має набути статусу легітимності і схвалений Президентом.

Нову владу не можна звинуватити в бездіяльності і відсутності енергійності. Проте в експертному середовищі дії влади лише умовно можна назвати системними, в багатьох випадках допускаються помилки, негативні наслідки яких можуть мати кризовий характер [11]. Перше. Механізми кадрової політики не стали прозорими. Велика кількість призначень, як в центрі, так і на місцях, викликають обгрунтовані сумніви відносно компетентності нових керівників, необхідності повальних звільнень у регіонах і призначення на керівні посади співробітників, які не досягли 30-річного віку. Друге. Представники нової влади не дотримуються принципів, проголошених ними під час передвиборчої кампанії. Йдеться насамперед про розмежування влади і бізнесу відомими персонами, як у Центрі, так і на місцях. Справа далі моральних декларацій не пішла. Хоча в діючому законодавстві достатньо норм, які обмежують сумісництво державної служби і підприємництва. Третє. Викорінення корупції. Поки що боротьба ведеться з наслідками, а не з причинами. Системи попередження корупції немає. Ситуація нагадує бурю в тайзі – шум іде по верхам, а внизу все спокійно. Четверте. Урядові рішення, що приймаються, попередньо глибоко не проробляються, не прогнозуються їхні наслідки. Звідси низька питома вага їх ефективності. Проголошені пріоритети залишаються лише задекларованими, не доводяться до політичного завершення, кидаються на півдорозі. Звідси складається враження, що влада знаходиться постійно в стані боротьби: реприватизація великих підприємств, реалізація гривні, обмеження цін на енергоносії, м'ясні продукти. П'яте. Обгрунтовану стурбованість викликає та обставина, що не дивлячись на тривалий час після перемоги, влада не заявила про свої стратегічні орієнтири і плани діяльності. Чітка осмислена стратегія

соціально-економічного розвитку не проглядається. Перевага віддається тактиці, а не стратегії. Результати цього виявилися негайно. Якщо в минулому році темпи економічного росту в Україні склали 12 відсотків, то за перші чотири місяці цього року вони знизилися до 5 відсотків, а інфляція виросла до 15 відсотків [12]. Можна передбачити, що в недалекому майбутньому Уряд зіткнеться з гострими бюджетно-фінансовими проблемами, з необхідністю розробки детального плану модернізації провідних галузей економіки, виходу української промисловості на якісно новий рівень, що відповідав би XXI сторіччю.

Визначення геополітичних пріоритетів державної політики – найбільш складна і суперечлива проблема національних інтересів. На міжнародній арені Україна, зважаючи на її геополітичні характеристики, є помітним державним суб'єктом у світовій розстановці сил. В Україні, в Карпатах, розташований географічний центр Європи, в Криму – геополітичний полюс Євразії. За площею (603,7 тис.км кв) Україна посідає друге місце в Європі, поступаючись лише Росії. За кількістю населення (47,6 млн.осіб на початок 2004 року) посідає шосте місце в Європі після Росії, Німеччини, Італії, Великої Британії та Франції. У світовій ієрархії країн Україна перебуває у другому ешелоні як середня за індексом розвитку держава, якій однаково далеко як до найбагатших та найпотужніших країн, так і до тих, що є найбіднішими на планеті.

З позицій класичної геополітики українську геостратегію характеризують дві головні парадигми: євразійська та євроатлантична, що зумовлено специфікою геополітичних координат України, її належністю водночас до двох регіонів – Європи та Євразії і до того ж, її периферійним положенням у кожному із них.

Варіант форсованої інтеграції, проголошений новим Президентом України (що передбачає “євроінтеграцію від Москви” і аналогії польського чи балтійського шляху), неадекватний ні розмірам країни, ні потенціалу, ні амбіціям національного бізнесу [13].

Перспективи становлення України як активного, дієздатного суб'єкта міжнародних відносин насамперед пов'язані з її об'єктивною зацікавленістю і геополітичним обов'язком брати участь у політичних та економічних трансформаціях двох регіонів – Росія і Захід – у гармонізації взаємозв'язків між цими регіонами.

Характеризуючи відносини України і Росії, слід виходити із того, що їх стабільний розвиток залежить від переведення цих відносин у русло стійкої системи міжнародного співробітництва, міжнародно-правових актів. Після українських президентських виборів спостерігаємо стриманість цих відносин. І це скоріше надовго. Проте Росія – наш найважливіший, вічний стратегічний партнер. Росія є одним із діючих учасників сучасного глобалізаційного процесу, проводить активну зовнішню політику, має достатньо потужний експортно-енергетичний потенціал, займає належне їй місце в трикутнику геополітичних інтересів США – ЄС – Росія. Як для США, так і для Європейського Союзу Росія є значимим геополітичним партнером.

Щоб відчувати себе на рівних із Сполученими Штатами Америки, “ЄС зацікавлений у суттєвому поглибленні партнерства з Росією і ні при яких умовах не піде на те, щоб природна увага до нашої держави здійснювалась за рахунок згортання співробітництва з Російською Федерацією та й нам це непотрібно” [14]. Скоріше від нормалізації відносин України з Росією залежать і наші реальні зрушення в євро інтеграційній стратегії.

У політичній сфері відносини України і Росії визначатимуться дотриманням Договору про дружбу, співробітництво і партнерство України і Росії (підписаний у травні 1997 р.), інших договірних зобов’язань. Суттєвий вплив на українсько-російські відносини справляє внутрішньополітична ситуація у самій Росії. З обранням Володимира Путіна Президентом Російської Федерації Росія вступила в новий етап свого розвитку. Його особливість полягає в прагненні нинішнього президента Росії відновити сильну централізовану федеративну державу, яка б відігравала роль одного з “полюсів сили” у геополітичній структурі світу. Вибори в Державну Думу (грудень 2003 р.) показали, що зміцнивши свої позиції у Парламенті, російський президент буде визначати і реалізовувати магістральні напрямки внутрішньої і зовнішньої політики. На нинішньому етапі Росія вже окреслила коло питань, які визначають зміст взаємовідносин двох держав. І на них уже сьогодні треба мати чіткі і обґрунтовані відповіді.

Якою буде доля українсько-російських домовленостей останнього часу? Зокрема, йдеться про здійснення спільних проектів літакобудування, ракетної та космічної техніки. Що буде з російською власністю і капіталом в Україні? Чи не зміниться статус російського Чорноморського флоту в Севастополі? Як буде ставитись Україна до Єдиного Економічного простору? І як буде реагувати Росія на прагнення України бути в Європейському Союзі і НАТО?

Поряд з цими є “засталірі” проблеми, які тривалий час не розв’язуються (15). Перша з них – це проблема “нульового” варіанту успадкування власності Радянського Союзу. (За цим варіантом Росія успадкувала всю власність і зобов’язалась погасити зовнішні борги Союзу). Україна ставить питання про відшкодування шостої частини власності, в тому числі й тієї, що знаходиться за кордоном. Друга проблема пов’язана з кордоном. На сьогоднішній день кордон між Російською Федерацією і Україною є недермакованим. Сухопутна частина лише делімітована. Окрім того, в басейні Азовського та Чорного морів немає не тільки демаркації, але й делімітації, остаточно не вирішено питання з Керченською протокою. Третя проблема пов’язана з системою транзиту нафти та газу. Росія дуже ревно ставиться до намагання України диверсифікувати енергопостачання, намагаючись співпрацювати в цьому плані з Казахстаном і Туркменистаном. Тут актуалізується й питання реверсу нафтогону Одеса – Броди, який має не лише економічне, а й політичне значення.

У стосунках з Росією Україна повинна бути послідовна в своїх позиціях і, безумовно, доброзичлива. Росія є нашим великим сусідом. Україна покликана співробітничати з Росією. Україна ще довгий час

відчуватиме потребу в ринках збуту своєї продукції, поставку енергоресурсів. Наша держава є найбільшим споживачем російського газу в Європі. Якщо Європа споживає 110-120 млрд.куб.м російського газу, то тільки одна Україна – 55-60 млрд.куб.м. І які б проекти диверсифікації не проголошувалися, Росія залишається для України найголовнішим постачальником енергії. Одночасно Росія бачить Україну як форпост своїх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних інтересів. Географією і історією України відведена роль країни, через яку із Заходу на Схід будуть іти новітні технології, а зі Сходу на Захід – стратегічні ресурси. Росія давно зрозуміла, що їй не обійтися без України для реалізації своїх геополітичних завдань. Усвідомлюючи втрату впливу на держави Балтії, маючи американських військових у Грузії і загострення стосунків з нею, розширення американської присутності в Центральній Азії, Москва намагатиметься не випустити з-під свого впливу Київ. Україні також належить виходити з того, що їй не варто нехтувати співробітництвом з Росією.

У довгостроковому плані Україна, зберігаючи з Росією рівень стратегічних відносин, прагнучиме інтегруватись у європейські та євроатлантичні структури. Інтеграція в Європейський Союз визначена вищим керівництвом держави як магістральний вектор зовнішньої політики. Формування вираженої зовнішньої політики в межах трикутника Україна – Росія – ЄС на нинішньому етапі є досить складним завданням. Європейський та російський вектори мають бути рівнозначними, відносини з Росією та відносини з ЄС мають розбудовуватись активно й на партнерських засадах.

Європейський вибір України був визначений на етапі формування основ зовнішньої політики нашої держави. Ґрунтувався цей вибір на її життєво важливих інтересах, історичному прагненні українського народу бути невід'ємною частиною єдиної Європи. Доктринально Україна поділяє концепцію нової Європи, в основі якої стоять Європейський Союз, Рада Європи та Організація Північноатлантичного договору. Саме ці інституції є ключовими ставками в європейському курсі України.

Європейський Союз на нинішньому етапі є одним із потужних світових лідерів XXI ст., унікальним міждержавним співтовариством, своєрідним дороговказом для інших країн, що складають людську цивілізацію.

Довідково.

1 травня 2004 року до 15 країн-членів (Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Фінляндія, Франція, Швеція) приєдналися 10 нових країн (Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія). 25 країн-членів Європейського Союзу об'єднують 454,9 млн.осіб, їх ВВП складає понад 9 трлн.євро. На черзі завершення переговорів ЄС з Болгарією та Румунією, щодо вступу цих країн до Євросоюзу 1 січня 2007 року та про започаткування з жовтня 2008 року переговорів про вступ Туреччини до ЄС. Виконавчим органом Європейського Союзу є Європейська Комісія. Склад Комісії затверджується Європейським Парламентом. Рада Міністрів є основним органом ЄС з прийняття рішень. Європейський

Парламент – представницька асамблея країн-членів ЄС, що має законодавчі та наглядові повноваження. Штаб-квартира Європейської Комісії розміщується в Брюсселі (Бельгія). Президентом Європейської Комісії на нинішньому етапі є Хосе Мануель Бар розу.

Україна, усвідомлюючи себе невід’ємною частиною європейського простору, задекларувала намір стати повноправним членом Європейського Союзу [16]. 14 червня 1994 р. після ратифікації усіма державами-членами ЄС набула сили Угода про співробітництво між Європейським Союзом та Україною. Угода про партнерство та співробітництво, Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України (затверджена Європейською радою у грудні 1999 р.) визначили критерії, що їх у найближчі 10-15 років має досягти Україна в своєму розвитку, щоб довести свою готовність стати членом ЄС. Йдеться: а) про стабільність інститутів, які гарантують принципи демократії і законності в країні; б) наявність ефективно функціонуючої ринкової економіки, її конкурентоспроможність; в) прийняття законодавчого надбання Союзу, а це майже 80 тисяч сторінок, які містять норми європейського права.

Протягом перших чотирнадцяти років незалежності України її взаємовідносини з Європейським Союзом нагадують скоріше наміри, а не угоду про входження України до європейського політичного, правового, економічного простору. У 2003 р. Європейський Союз оприлюднив так звану Європейську політику сусідства, а Україна отримала статус “сусіда” ЄС. У рамках цієї політики узгоджено трирічний План дій Україна – ЄС на 2005-2007 роки з доповненнями, які передбачають переговори про пом’якшення візового режиму для громадян України, допомогу при вступі до світової організації торгівлі, надання статусу країни з ринковою економікою, збільшенню квот для продажу українських товарів в Європі. Все це не відбудеться автоматично. Перед новим Президентом України і його Урядом постало над завдання щодо трансформації відносин із ЄС від партнерства і співробітництва до інтеграції та асоціації виведення тим самим Плану дій поза контекст європейської політики сусідства. Це завдання декларується негативними результатами референдумів з підтримки Конституції ЄС.

Відносини України з НАТО визначено її участю у Програмі “Партнерство заради миру” (Індивідуальну програму партнерства України з НАТО було схвалено навесні 1996 р.) і Хартії про особливе партнерство, підписаної 9 липня 1997 р. у Мадриді. Динаміка цих взаємин суттєво знизилась наприкінці 90-х років ХХ ст. у зв’язку з кризою в Югославії. Владні структури України, політичні сили всіх напрямків одноставно засудили військові бомбардування югославської території, щоправда виявили різні підходи до взаємовідносин з Альянсом у майбутньому. Мірою врегулювання югославської кризи, зменшення її гостроти відносини України з НАТО почали повертатися в попереднє русло. Україна виявила прагнення взяти безпосередню участь у реалізації Пакту стабільності на Балканах і Проекті створення європейських сил швидкого реагування. Наприкінці травня 2002 року Рада Національної Безпеки і Оборони України прийняла рішення про початок процесу, метою якого є вступ України в НАТО.

Довідково.

Північноатлантичним договором, який підписаний у Вашингтоні 4 квітня 1949 р., засновано Альянс (НАТО), тобто союз, покликаний забезпечити колективну оборону його членів. Державами-членами НАТО є: Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Сполучені Штати Америки, Туреччина, Угорщина, Франція, Чехія. На Празькому самміті Північноатлантичного Альянсу (листопад 2002 р.) було оголошено про офіційне запрошення до Альянсу семи нових країн: Словенії, Словаччини, Болгарії, Румунії, Литви, Латвії, Естонії. В квітні 2004 року ці країни стали повноправними членами Північноатлантичного альянсу, який налічує нині 26 членів. Генеральним секретарем НАТО на нинішньому етапі є Яап Хооп Схеффлер.

На Празькому самміті на засіданні комісії НАТО-Україна прийнято два документи: план дій НАТО-Україна і цільовий двосторонній план дій. Цільовий двосторонній план дій підтвердив і Брюссельський самміт (лютий 2005 р.) Україна – НАТО. Сподівання на те, що в Литві на засіданні комісії Україна – НАТО 21 квітня цього року буде вирішено питання про визначення дати вступу України Альянс не підтвердилися. За словами генерального секретаря НАТО Яапа де Хоопа Скеффера йдеться про початок інтенсивного діалогу України і НАТО як першої стадії підготовки України до вступу в НАТО.

У той же час в Україні склалося інертне, часто негативне ставлення не лише політичних сил, різних владних структур, а й значної частини населення до проголошеного курсу на зближення з НАТО, що суттєво ускладнює реалізацію плану. Як свідчать результати комплексних соціологічних досліджень, проведених наприкінці 2004 р. фондом “Демократичні ініціативи” і Київським Міжнародним інститутом соціології, 48 відсотків населення проти інтеграції нашої країни в НАТО. І лише п’ятнадцять відсотків – беззастережно “за” [17]. На першому місці серед основних страхів противників НАТО – “це може втягнути Україну у військові дії НАТО”, на другому – що “це буде вимагати значних додаткових коштів”, далі – “в Україні будуть господарювати іноземці й зарубіжний капітал” і, нарешті – що вступ України в НАТО “зіпсує стосунки з Росією”. Як наслідок, при виборі бажаного співіснування з НАТО, який найбільшою мірою відповідав би інтересам України, майже половина її громадян визнала за краще обрати нейтральний позаблоковий статус країни. Як приклад наводять Швейцарію і Австрію. Ці країни, виходячи з історичних традицій (споконвічної системи міжнародних відносин, відповідних писаних і неписаних гарантій безпеки), можуть дозволити дотримуватись нейтралітету. Справедливості ради, належить визнати, що лише Швейцарія може вважатися дійсно нейтральною державою. Гарантії безпеки, надані Україні з боку п’яти ядерних держав (США, Росії, Великої Британії, Франції і Китаю) у 1995 р., виявились декларативними. Об’єктивно Україна не може дозволити собі бути поза рамками тієї чи тієї структури безпеки. Розмови про

нейтралітет (позаблоковий статус) в умовах, коли Українська держава практично ніяк себе не обезопасила від зовнішнього світу, навряд чим мають під собою ґрунт.

Початок ХХІ ст. поставив перед державною владою дилему: або узгодити свій стратегічний курс з настроями співвітчизників, або переконати своїх громадян у доцільності поглиблення співпраці з Північноатлантичним Альянсом. Процес євроатлантичної інтеграції України стримується не тільки з власних українських причин. Переведення НАТО в глобальну структуру безпеки продовжується, і відбулося так, що для країн-членів Альянсу нині процеси нормалізації в Афганістані, навчання спеціалістів в Іраку, “Близькосхідний діалог” видались більш високими пріоритетами, ніж “українське питання”.

У цьому контексті має розглядатися проблема поглиблення зв’язку між Сполученими Штатами Америки та Україною. На сучасному етапі США визнали Україну як рівноправного стратегічного партнера. Уряд США заявив, що будуть відмінені обмеження в торговельних відносинах, спрощено візовий режим для громадян України США. В геополітичній схемі Вашингтону Україна потрібна як засіб послаблення зв’язку Росії з Європейським Союзом, якщо ці зв’язки будуть загрожувати американській гегемонії.

Безумовно швидкість європейської і євроатлантичної інтеграції України залежать насамперед від зміцнення демократичних засад українського суспільства, розвитку ринкової економіки. Україна має невичерпні надра, най родючіші землі в Європі, могутній виробничий, науковий, кадровий потенціал. Однак в сучасному інформатизованому світі національне багатство пов’язане не з якістю чорноземів, хай і най родючіших у світі, а з засобами організації суспільства. Тобто, перед політичною елітою України на нинішньому етапі постало нагальне завдання: визначити і реалізувати стратегію суспільного та економічного розвитку країни. Вченими запропонована в політичній сфері модель соціально-правової держави, в економічній – модель формування ринкової економіки у вигляді науково-технологічної доктрини, що базується на інтелектуальному факторі, на розвитку науки та новітніх технологій.

Сучасна Україна, яка перебуває на перехресті стратегічних інтересів великих держав, живе у складній геополітичній ситуації. Вона повинна керуватися концепцією “динамічної рівноваги сил”, яка орієнтує її на забезпечення умов для формування та розвитку дружніх відносин як із Росією, так і з іншими країнами світу. Тому вибір стратегії внутрішньої і зовнішньої політики України має доповнюватися гнучкою тактикою і сильною політичною волею щодо реалізації висунутої стратегічної мети. Будь-яка стратегія, будь-який план не можуть здійснитися самі собою. Потрібні цілеспрямовані, рішучі дії владних структур (Президента, Верховної Ради, Уряду), підтримувані суспільством і спрямовані на те, щоб не тільки здійснити позитивні зміни в економіці України, а й зробити її політично стабільною, економічно потужною, незалежною державою.

1.Бжезинський З. В Україні – вибух самосвідомості // День. – 2004. – 4 грудня. 2.Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Бабкіна, В.П.Горбатенка. – К.: Генеза, 2004. – С.562. 3.В’ячеслав Брюховецький. “Владу беруть силою, а утримують мудрістю” // День. – 2005. – 21 січня. 4.Див.: Канев А.В. Эффекты «майдана»: Политическая система Украины после кризиса 2004 г. // Полис. – 2005. – № 1. – С.64-65. 5.Див. про це докладніше: Трейнар Я. Революция по сценарию // День. – 2004. – 30 ноября. 6.Див.: Пастухов В.Б. Украина – не с Россией. Причины и последствия стратегических просчетов российской политики по отношению к Украине // Полис. – 2005. – № 1. – С.29. 7.Див.: Там само. – С.35. 8.Безсмертний Р., Луценко Ю. Власть после революции // Київській телеграфъ. – 2005. – 28 января – 3 февраля. 9.Див.: Зеркало недели. – 2005. – 5-11 февраля.10.Безсмертний Р., Луценко Ю. Названа стаття. 11.Див.: Валевский А. Государство после революции. Призраки выборов – 2006 и национальные интересы // День. – 2005. – 20 апреля. 12.Див.: Ослунд А. Предательство революции // День. – 2005. – 24 мая.13.Див.:Карасев В. и др. Сто дней новой дипломатии // День. – 2005. – 18 мая. 14.Гальчинский А. Украина – Россия: новая повестка дня стратегического партнерства // День. – 2005. – 12 апреля. 15.Див.: Портников В. Валізи ілюзій // День. – 2005. – 24 лютого. 16.Див.докладніше: Геополітика: Підручник / А.І.Кудряченко, Ф.М.Рудич, В.О.Храмов. – К.: МАУП, – С.215-217. 17.Див.: Силина Т. Два дома на Брюссельском холме // Зеркало недели. – 2005. – 26 февраля.